בס"ד

עולם ההלכה

מכון סמיכה
עולם ההלכה
נגיש לכל אחד

שנה ג' | גליון ב' | שבת קודש פ' לך-לך | י"ג מר-חשון תשפ"ז

עולם הסמיכה

לקט משיעורי ראש ישבתינו הרב מ.מ פרעסקאס רב ומ"ץ בנוי הייבן

יו"ד סימן פ"ז

באיזה בשר נוהג דין בשר בחלב, והיאך נקרא בישול

שיעור הבישול ואיסור חצי שיעור

לענין איסור האכילה של בשר בחלב, אף פחות מכזית אסור מן התורה מדין חצי שיעור, אלא שאין לוקין אלא בשיעור כזית, וכדקיימא לן בכל איסורים שבתורה - חצי שיעור אסור מן התורה משום דחזי לאצטרופי. אבל לענין איסורי בישול והנאה נחלקו האחרונים אם יש בהם איסור חצי שיעור.[1]

המנחת חינוך כתב שאף שבבישול לא שייך הצירוף של כדי אכילת פרס כדרך שאומרים לגבי איסורי אכילה, אעפ"כ אסור מן התורה משום דשייך בו סברת חזי לאצטרופי, וזה לשונו:"והנה חצי שיעור ודאי אסור מן התורה, אף דלא שייך חזי לאצטרופי בכדי אכילת פרס, דדין זה בכדי אכילת פרס הוא דוקא באכילה כידוע, מ"מ חזי לצירוף אם היה כזית, אך לדעת החכם צבי [סי' פ"ו], אפשר דמותר חצי שיעור, ואין כאן מקומו."

אך הפמ"ג נסתפק בזה, שמא כל דין חצי שיעור נאמר במקום ששייך הצירוף של אכילות – דהיינו, כדי אכילת פרס, ולא בפעולת בישול או בהנאה. והנודע ביהודה בדגול מרבבה, פשיטא ליה שלא נאמר איסור חצי שיעור מן התורה אלא באיסורי אכילה בלבד, אבל שאר איסורים אינם אסורים בחצי שיעור כי אם מדרבנן. וכזה נקט השאגת אריה שאיסור חצי שיעור נאמר רק על מידי דאכילה.

החזון איש מציע סברא נוספת הנוגעת לאיסור בשר בחלב בפרט: שיעור כזית אינו רק שיעור האיסור, אלא הוא תנאי בעצם חלות שם בשר בחלב, ובפחות מן השיעור לא נוצר איסור תורה כלל, ומזה אין כאן "חצי" של איסור כלל, וזה לשונו:"נראה דבלית בו כשיעור בשעת בישול לא שייך כאן איסור חצי שיעור שיהא בשר בחלב לענין איסור ולא לענין מלקות, שאם נעשה בב"ח מה"ת הדין נותן שילקה, ואם יש בו תנאי של שיעור לענין ליאסר כל שאין בו שיעור אינו נאסר. ולפ"ז הדין נותן שגם בישולו מותר מה"ת ואין לאסור הבישול משום חצי שיעור דכיון שאינו נאסר אין כאן בישול, והא דאמר אינו לוקה אבל אסורא איכא, הוא מדרבנן. ויש לעיין ללוי דלוקה על בישולו, אי סבר דא"צ שיעור ליעשות איסור ואפי' בכל שהוא נאסר ומזה לוקה על בישולו דמצטרפין הבשר והחלב דלענין ללקות על בישולו ודאי צריך שיעור, או טעמו דלוי משום דסבר דסגי בכזית יחד, אבל מודה דאם אין בשניהם כזית אינו נאסר מן התורה."

לאידך, הפלתי, ערך השלחן והבן איש חי החמירו שחצי שיעור אסור מן התורה גם בבישול ובהנאה.[2]

היוצא מזה, מחלוקת כללית באיסור חצי שיעור – אם נאמר רק באכילה או גם בשאר איסוריס; גם מחלוקת אם יש סברא מיוחדת לענין בשר בחלב שאין חצי שיעור אסור בו. אמנם, בזה לא נחלקו בהא שבאיסור האכילה שבו חצי שיעור אסור מן התורה כשאר איסורי תורה.

אך יתרה מזו מצינו בפרי מגדים שהעלה לצדד דאף לענין איסור האכילה של בשר בחלב לא נאמר דין חצי שיעור. וטעמו, שבשר בחלב חידוש הוא כדאמרינן בגמ' – לפי ששני המינים לעצמם מותרים ורק בתערובתם נאסרים. וקי"ל דלא ילפינן מעלמא לחידוש, לכן יש לומר שאין בידינו לחדש בו איסור חצי שיעור אלא במה שנתפרש.

אמנם לענין הלכה, סתימת הפוסקים לא משמע כדבריו, אלא יש איסור תורה גם בבשר בחלב. וכן מפורש בפרי מגדים במקום אחר, וגם נקט שחצי שיעור בבשר בחלב חמור טפי מבשאר איסורים. וכן כתב הפרי מגדים בספרו גינת ורדים בכמה מקומות דגם בבשר בחלב נאמר דין חצי שיעור.

והעיר שם מדברי מהרלב"ח שחידש דאיסור חצי שיעור לא נאמר באיסורים שהיו להם שעת הכושר. וביאר, דאין להעמיד דבריו בבשר בחלב, דלא מקרי דבר שהיה לו שעת הכושר, שהרי קודם שנתחברו הבשר והחלב לא היה כאן שם בשר בחלב כלל, ומשעת החיבור שוב לא היתה לו שעת הכושר.[3] וזה לשונו בגינת ורדים:"כתב המשנה למלך בהלכות חמץ ומצה פרק ראשון (הל' ז') בשם מהרלב"ח, דהא דאמרינן חצי שיעור אסור מן התורה דקיימא לן כר' יוחנן לגבי ריש לקיש מריבוי דכל חלב כמו שמבואר ביומא (עד א), הוא דוקא דומיא דחלב דאין לו שעת הכושר ואין היתר לאיסורו, ומשום הכי חמץ בי"ד מו' עד שתחשך חצי שיעור מותר מן התורה דהיה לו שעת הכושר ויש היתר לאחר הפסח, ומשום הכי הוצרך הר"מ ז"ל (שם) לומר דחצי שיעור אסור בפסח מלא יאכל בצירי, דלא הוה ילפינן מחלב דלא דמיא לחלב דהיה לו שעת הכושר יע"ש.

ויש לראות דאם כן בשר בחלב דהיה לו שעת הכושר מנא לן דחצי שיעור אסור מן התורה. ונהי דבשר בחלב אינו דומה לחמץ משש עד שתחשך, דמזי בשל ליה לא היה לו שעת הכושר, מה שאין כן חמץ דלא נשתנה מכמות שהיה ואפילו הכי קודם זמן איסורו מותר ואם כן שפיר חשיב טפי שעת הכושר..."

באיזה בישול אמדו

עוד יש לברר בעצם הגדרת בישול, עד כמה תתחמם החתיכה בכדי שתחשב כמבושלת. והנה לענין מלאכת

עולם המסורה

Rabbi Yehoshua Yaffe

The Maharit Algazi: R' Yom Tov Algazi

R' Yom Tov Algazi was born in the year 5487 (1727) in Smyrna, a bustling port metropolis in the Ottoman Empire (modern-day Izmir, Turkey). His great-grandfather, R' Shlomo Algazi, was a member of the Beis Din of Smyrna and was the author of Yavin Shmua on the principles of the Talmud and many other works. He was also one of the fiercest opponents of Shabtai Tzvi, and had to flee the city due to the dangers accompanying such opposition.

R' Yom Tov's grandfather and namesake, R' Yom Tov, was also a Rav and great scholar, and he passed away the year R' Yom Tov was born. His father, R' Yisrael Yaakov, continued in the footsteps of his ancestors, and, in addition to his rabbinic duties, wrote several seforim which remain classics to this day, including Ara'a D'rabanan and Tosefes D'rabanan, wherein he examines hundreds of halachos and discusses whether their source is Biblical and Rabbinic in nature.

In the year 5497 (1737), when R' Yom Tov was ten years old, R' Yisrael Yaakov moved to Yerushalayim, where he became a member of the Beis Din.

R' Yom Tov learned at the feet of his father and was his devoted student until the end of his life. He also studied in the Yeshiva of R' Yehuda Navon, the son of the Machane Efraim and author of the Kiryas Melech Rav, as well as that of the famed Kabbalist, R' Sholom Sharabi, known as the Rashash. He also befriended R' Chaim Yosef David Azulai, the Chida, who was three years his senior.

R' Yisrael Yaakov passed away in in 5517 (1757). R' Yom Tov and his father were very close. He wrote years after his father's passing, "Even as the days and years pass, when I recall his passing my entire body trembles, my mind is troubled, and taste itself leaves my mouth."

In the year 5518 (1758), he was given a leadership position in R' Navon's Yeshiva, was initiated into the inner circle of the Rashash, and was appointed as a Dayan in Yerushalayim.

In 5530 (1770), he embarked on a five year journey as a Shadar, a rabbinic emissary to collect funds for the communities of the Holy Land. He travelled with R' Yaakov Chazan, and the course of their journeys took them through Italy, Turkey, Holland, France, Germany, Poland, and other countries. They also sent letters requesting aid from the Jewish community of New York, then in the throes of the Revolutionary War. During their travels they answered halachic questions, resolved disputes, ordained Rabbis, and discovered rare manuscripts hidden away in the private libraries of Europe.

In 5533 (1773), he was appointed *in absentia* as the Rishon L'Tzion, a position he assumed upon his return to Yerushalayim. In 5537 (1777), the Rashash passed away and R' Yom Tov was appointed as the head of the Yeshiva.

R' Yom Tov married twice and had one son and three daughters. His son, R' Yaakov, was murdered by Arab thugs, and his two orphaned children were raised in the house of their grandfather.

Despite his many responsibilities, he still travelled to collect funds for the communities of Israel. He went to Turkey in 5556 (1796) and travelled abroad for a year in 5598 (1798), after the ravages of the Napoleonic Wars, despite his advanced age.

R' Yom Tov wrote several works of the highest caliber of Talmudic scholarship, and his books are studied and held in high regard to this day.

On his travels, he discovered a handwritten manuscript of the Ramban's Hilchos Bechoros, Challah, and Nedarim. This was one of the earliest works of the Ramban (some put the year of composition at fifteen), which he wrote in the style of the Rif's Halachos on tractates that were missing from the Rif's work. A hundred years earlier, R' Yehoshua Boaz and others had tried publishing it but did not succeed. R' Yom Tov rediscovered it on his travels and published it with an accompanying commentary called Hilchos Yom Tov.

The Chasam Sofer wrote in his letter of approbation to the 5596 (1836) Pressburg edition that he had met R' Yom Tov in 5540 (1790) when he had visited Frankfurt on his travels, and that he was received with great honor. "However, even so it did not reach half of the honor befitting him, as apparent from this work which bears the name Hilchos Yom Tov on Bechoros and Challah, for he has done wondrous and mighty things. Such a work has not appeared from the day of the writing of the Mishneh L'Melech until now." It is interesting to note that R' Yom Tov was born in the year of the Mishneh L'Melech's passing.

R' Yom Tov also wrote the Simchas Yom Tov and Kedushas Yom Tov, both a mixture of responsa and talmudic essays. He also wrote a pamphlet called Get Mekushar at the behest of his father, wherein he rules on a complicated divorce case but, in passing, wrote one of the foremost works on the laws of giving a bill of divorce. In addition, he appended his notes to his father's Tosefes D'rabanan, each addition prefaced with "amar ha-ben", "the son says."

R' Yom Tov passed away on the second day of Adar I, 5562 (1802). His resting place is on the Mount of Olives, residing, as in life, next to the Rashash and his father.

עולם המשפט

In partnership with the Bais Haavad's Yorucha Program. To learn more about Yorucha, visit yorucha.org

Dina D'malchusa

Governmental Laws and Taxes

The Law of the Land

The Gemara[1] tells us that as a rule, dina d'malchusa dina, the law of the land is recognized by Torah law. This includes direct decrees from the king, as well as the edicts of his government officials. The context of this rule is that halachah recognizes the monetary policies established by a government as valid, and consequently, following them would not be considered an unjust infringement on the rights of others. Some examples would be: issuing or invalidating currency,[2] codifying how a contract must be written,[3] eminent domain, creating and enforcing tax codes, and the like. In all these cases, the government has the right to create and enforce laws, and individuals have the right to act according to those laws, even if doing so will infringe on the ownership rights of others.[4]

According to some Rishonim, the principle of dina d'malchusa is based on the king's ownership of the land, which grants him the status of a homeowner who may set the rules of use of his property in any way he wishes. According to this opinion, dina d'malchusa does not apply in Eretz Yisrael, because the land was given to the people, not the king.[5]

Other Rishonim understand that dina d'malchusa is based on a presumed communal acceptance of the king and his laws.[6] According to this view, dina d'malchusa could apply in Eretz Yisrael. One could further assume that the laws of a democracy would certainly qualify as dina d'malchusa.

Consent of the Governed

A government must be recognized by the people to be considered a "malchus".[7] A position of power alone does not create a situation of dina d'malchusa. Similarly, a law that was never accepted by the populace and never enforced, is not considered dina d'malchusa.

Tax Evasion

According to the Shulchan Aruch,[8] tax evasion is a form of theft even from an akum[9] king. Rema concedes that one may not evade taxes; however, if he did so from an akum, he cannot be forced to pay because the governmental taxes of an akum are categorized as a personal debt. Thus, taxes levied by an akum king would be subject to the rule of hafka'as halva'ah - one may annul a debt owed to an akum if it will not cause a chillul Hashem.

Other Acharonim dispute the Rema's assertion that tax evasion is prohibited.[10] On the other hand, some Acharonim reject the Rema's comparison to hafka'as halva'ah, and rule that evading taxes is always a form of gezel.[11] If there is any potential chillul Hashem or other prohibitions, all opinions agree that tax evasion is completely forbidden.

Inequality Before the Law

Dina d'malchusa is only relevant to laws that are applied equally to all citizens. A king may not, for example, target specific people for taxation.[12] Despite this, the Poskim do recognize a "Jew tax" as being dina d'malchusa.[13] The distinction between these two halachos is not clear.[14]

[1] Bava Kama 113a-b
[2] Y.D. 165:1
[3] Gittin 10b
[4] C.M. 369:6
[5] Ran Nedarim 28b, see Hashmatos HaRan ad loc.
[6] Rashbam Bava Basra 54b
[7] Rambam Gezeilah 8:18
[8] C.M. 369:6
[9] For the definition of akum, see the introduction to Noda B'Yehuda
[10] Biur Hagra C.M. 369:23
[11] Shuchan Aruch Harav Gezeilah 15
[12] Rema C.M. 369:8
[13] Rema C.M. 369:6
[14] Biur Hagra C.M. 369:33

בישול בשבת נאמד השיעור של מאכל בן דרוסאי. ובשיעור זה נחלקו הראשונים: הרמב"ם כתב שהוא בקירוב חצי בישול. רש"י כתב שהוא כשליש בישול. והנה לענין בשר בחלב איתא בגמרא, "באי זה בשול אמרו, בבשול שאחרים אוכלין אותו מחמת בשולו." ולא נתפרש היטב מהו שיעור זה. אבל הפרי חדש הבין ששיעור זה הוא כמאכל בן דרוסאי. וכן דייקו השואל ומשיב (בהגהות נועם מגדים), החלקת יוסף , והבית אפרים מדברי הריטב"א.

אמנם אין מזה הכרח שאם לא הגיע הבישול לשיעור זה שהוא מותר מן התורה, כי שיעור מאכל בן דרוסאי שייך רק בדבר גוש שמשתנה על ידי בישול, אבל בדבר לח כל שנתחמם הרי"ז בישולו. ואם כן, כשמבשל בשר בתוך חלב, החלב נאסר מיד שנתחמם ונבלע גם לתוך הבשר. וכך כתב החוות דעת וזה לשונו.[4]

"לענין בשר בחלב שיהיה בישול או דרך בישול ליתסר מדאורייתא בעינן דוקא שיהיה כמאכל בן דרוסאי, דלענין שבת ובשר בחלב אינו חייב עד שיהא גמר בישול, כמו שכתב הפרי חדש [סימן פז ס"ק ג], והוא ש"ס מפורש חולין דף ק"ח ע"ב. ולפי זה בשר שנפל לחלב שבכלי ראשון או ע"י עירוי חלב על בשר, והבשר לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, הבשר אינו אסור משום בשר בחלב להיות לוקה על כל זית ממנו, אבל ודאי שאפילו הכי הבשר אסור מדאורייתא, דהא החלב נאסר מדאורייתא דהחלב מבושל, והטעם של בשר הנבלע בתוכו ג"כ נתבשל."

פירוש דבריו, שאף במקום שגוף הבשר לא הגיע למאכל בן דרוסאי, אין לומר משום כך שהתערובת כולה אינה אלא מדרבנן, כי החלב וטעם הבשר שבו מתבשלים, ונמצא החלב נאסר מן התורה; ומשחזר החלב האסור ונבלע בבשר, אף הבשר נאסר באכילה מכח אותה בליעה.

ודע, שזה שתפס החוות דעת כדבר פשוט ששייך שם בישול בדבר לח בעצמו, אין זה דבר מוסכם, שהדברי שאול כתב שזה דומה לטיגון, והרי לדעת רבים מן הפוסקים אין טיגון נחשב דרך בישול מן התורה לענין בשר בחלב. אמנם, החוות דעת נקט דבישול גמור הוא [ואין לומר דנקט כהסוברים דטיגון נחשב דרך בישול, שהרי החוות דעת בעצמו הכריע דטיגון לא חשיב בישול מן התורה.]

פחות ממאכל בן דרוסאי — חצי שיעור באיכות

על עיקר הנחת האחרונים שצריך שיעור מאכל בן דרוסאי כדי ליאסר מדאורייתא, נחלק הכנפי יונה על זה. וראייתו, שהרי קי"ל שעירוי צונן לתוך חם נחשבים בישול, אף שבודאי אין גוף הבשר מגיע מיד למאכל בן דרוסאי. ועל כרחך שהשיעור האמור בגמרא נאמד רק לענין מלקות; אבל עצם איסור התורה מתחיל משעה שהחום מבשל מעט מן הבשר או מלחלוחיתו. ומה שנצרך מאכל בן דרוסאי לענין שבת הוא משום דבעינן שיהא הבישול מתקן את האוכל, וזה לשונו:"כתב הפרי חדש כו' ואני מתמיה בזה שהרי פסק בס"ק שלפני זה בעירוי שהוא מבשל, וכן בנפל לי' צונן לתוך חם, ובודאי שאין אלו כמאכל בן דרוסאי. ובהדיא אמרינן לענין שבת (שבת מ"ב ע"ב) דעירוי אינו מבשל לי' לבשרא דתורא, ואפ"ה כתבו (רא"ש שם פ"ג סימן י"ז) אי אפשר דלחלוחית שבבשר דאינו מתבשל פורתא. והכא נמי נ"ל דאי אפשר שלא יתבשל קצת לחלוחית שבו מיד, והרי נאסר מדאורייתא, אלא שאין זה שיעור להתחייב עליו, והאי דאמרו בחולין באיזה בישול אמרו כו', לענין חיוב מלקות קאמרי, דקאי התם על זה. ואפשר דגם הבשר עצמו אי אפשר דלא בישל קצת ע"ג, ואפילו מחמת עירוי, אלא דלענין שבת בעינן ראוי לאכילה ע"י בישולו, וזהו אי אפשר. אבל לענין איסור בשר בחלב, כל דבשל לי' קצת, מיד מתחיל איסורו."

הכרתי, הפמ"ג, הישועות יעקב והיד יהודה הביאו סברא זו להלכה - שאיסור התורה מתחיל משעה שנתבשל משהו מן הבשר או מלחלוחיתו. ומכל מקום להתחייב מלקות אינו עד שיגיע למאכל בן דרוסאי.[5]

עוד דרך מצינו להחמיר אף בפחות ממאכל בן דרוסאי. הבית יצחק חידש שאף אם יש להסתפק אם דין חצי שיעור נאמר באיסור בישול (כמו שהבאנו למעלה), מכל מקום כשמבשל כזית שלם אלא שעדיין לא נשלם שיעור הבישול, יש מקום לאסור מן התורה, שהרי תחילת הבישול היא חלק מוכרח מן הבישול ובזה יש לומר שהכל מודים שחצי שיעור אסור מן התורה.

וכעין זה כתבו היד יהודה, הבית מאיר, האמרי בינה והחקרי לב , שאף פחות ממאכל בן דרוסאי יש לדונו כחצי שיעור באיכות. לאידך, השערי שמחה נקט שאין דין חצי שיעור כאן, וביאר דחלוק בישול פחות ממאכל בן דרוסאי משאר חצי שיעור. דבשאר איסורים, טעם האיסור הוא משום דחזי לאיצטרופי, שאם ישלים את השיעור, יצטרף מה שאכל בתחילה לשיעור שלם. אבל כאן, כל זמן שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, עדיין אין עליו שם בישול כלל. ונמצא שאין כאן מקצת איסור שעתיד להצטרף, אלא שעדיין לא נעשה מעשה בישול, ולכן אין לאסרו מדין חצי שיעור.[6]

האם גדר הבישול נלמד משבת

ומכאן מסתעפת שאלה החוזרת בכמה מפרטי הסימן: עד כמה יש להשוות הגדרת בישול בשר בחלב למלאכת שבת. האם כל שנקרא בישול לענין שבת נכלל מימילא ב"לא תבשל" של בשר בחלב.

הפרי חדש נטה להשוותם יחד, ולמד דיני מעשן וחמזי טבריה ממלאכת שבת לבשר בחלב, וזה לשונו:"ולי נראה דאע"ג דלא אפשיטא הכא איפשיטא בירושלמי גופיה במסכת שבת בפרק כלל גדול [פ"ז הלכה ב] דגרסינן התם הצולה והמטגן השולק והמעשן כולהן משום מבשל. וכי היכי דמחייב במעשן משום מבשל בשבת הוא הדין לענין בישול בשר בחלב, אבל במבושל בחמי טבריה מייתי פלוגתא דאמוראי בירושלמי, ובש"ס דילן בפרק כירה [שבת מ, ב] אסיקנא דהמבשל בחמי טבריה בשבת לא מחייב משום מבשל, והוא הדין לענין בישול בשר בחלב דלא אסיר מן התורה."

וכן מבואר מדברי הגר"א. לאידך, הפרי תואר נחלק על ההשוואה זו, וכתב: "ליכא לאוכותי מהך דשבת לאיסור בשר בחלב, דלענין מלאכה כל דעביד מעשה חייב, משא"כ בבשר בחלב." גם הפמ"ג כתב כן, וכתב לחלק בין שבת לבשר בחלב לשני הצדדים, וזה לשונו:"והנה אף שאין לדמות שבת לבשר בחלב דלענין שבת לאו מלאכה הוה ולענין בב"ח אפשר בישול מיקרי, או להיפוך דבשבת הוה מלאכה ובבשר בחלב לא הוה בכלל בישול..."

והיינו, שאי אפשר להעמיד כלל ללמוד גדר בישול בבשר בחלב משבת, שפעמים שהמעשה בכלל מלאכת מבשל ומכל מקום אינו בכלל דרך בישול בבשר בחלב. ופעמים להיפך, הכל לפי גדר הבישול שנאמר בכל דין. וכן נקטו הפלתי הכנפי יונה הערוך השולחן והבית יצחק .[7]

[1] הרמב"ם (פ"ט מהלכות מאכלות אסורות הל' א) כתב דשיעור הבישול בבשר בחלב הוא כזית כדאיתא במסכת חולין (קח, ב) דאמר לוי שהמבשל חצי זית בשר עם חצי זית חלב לוקה. ובביאור הטעם ששיעור כזית כתב התחם סופר שם משום שאיסור בישול קשור לאיסור האכילה שהבישול הוא תחילת האכילה. וראה במנחת חינוך (מצוה צ"ב) שביאור שהוא הלכה למשה מסיני, שכל השיעורים שלא נאמרו בפירוש שיעורם בכזית. לאידך, יש שסברו שכלל זה נאמר רק על איסורי אכילה.

[2] דברי הפמ"ג בפתיחה (ד"ה וחצי וד"ה הנאה); ראה עוד פת"ש (ס"ק ב), ועל"ח פסחים (כב, ב). דגול מרבבה או"ח סי' תמ"ב על המג"א (ס"ק י'); שאגת אריה (סי' פ"א). המחמירים, הם הפלתי; ערך השלחן (ס"ק ב); בן איש חי (שנה ב בהעלותך אות ב). בביאור השיעור, עיין מנחת חינוך (שם ס"ק ב) וחזון איש יו"ד לסוגיית חולין קח ע"ב. בענין שיעור איסור ההנאה, עיין רעק"א (סי' ק"צ) ששיעורו בשות פרוטה; אבל במשיב דבר (ח"א סי' ל"ג) חלק וסבר ששיעורו בכזית. ועיי' צל"ח פסחים כב ע"ב שהאריך בגדר השיעור.

[3] פרי מגדים בפתיחה כוללת או"ח (ח"א אות י"ז), שו"ת הלב"ח (סי' י"ח). פרי מגדים פתיחה להלכות פסח ח"ב (פרק ג אות ה'), גינת ורדים (כלל לד)

[4] שיעור מאכל בן דרוסאי — רמב"ם הל' שבת (פ"ט ה"ה); רש"י שבת (כ ע"א ד"ה בן דרוסאי); פר"ח יו"ד (סי' פ"ו ס"ק ג) הגהות נועם מגדים על פרי מגדים. חלקת יואב חלק ב' (יו"ד סי' כ"ד) בית אפרים יו"ד (סי' ל) וכן נקט לדינא ביד אפרים. הריטב"א חולין (קח, ב). דברי החוות דעת בסימן צ"א (ביאורים ס"ק ז–ח). כנפי יונה (סי' פ"ז ד"ה כתב הפרי"ח).

[5] הנוקטים כסברא זו - פמ"ג פתיחה (ד"ה וכמה); ישועות יעקב הארוך (ס"ק ב); יד יהודה הקצר (ס"ק ב, והארוך ס"ק א). להרחבה ראה בית אפרים (יו"ד סי' ל); מהרש"ם (ח"א סי' קמ"ב, וח"ב סי' קפ"ח).

[6] לצד חצי שיעור או תחילת איכות הבישול — בית יצחק יו"ד (סי' ק"א אות ב, ואות ז), ואו"ח (סי' פ"ו אות ב); יד יהודה (שם); בית מאיר (ד"ה הפר"ח בכנפי); אמרי בינה, דיני בשר בחלב (סי' ב); שו"ת חקרי לב (ח"א יו"ד סי' צ"ח). לצד החילוק שאין כאן חזי לאיצטרופי קודם שנוצר שם בישול — דרכי תשובה (ס"ק ג) בשם שערי שמחה (שער ב סי' ה ד"ה ולאחר).

[7] גדר בישול בשר וחלב ושבת — פר"ח (סוף ס"ק ב) גר"א (ס"ק י"ג) נוטים ללמוד מגדרי בישול בשבת. אבל הפרי תואר (סוף ס"ק ג); כרתי ופלתי; כנפי יונה; פמ"ג משב"ז (ס"ק א); ערוך השלחן (ס"י וסכ"ה); בית יצחק יו"ד (סי' ק"כ אות ג) סוברים שאין לדמות את שני הדינים בכל פרט, שהרי בשבת הנידון הוא מלאכת מבשל ובבשר בחלב עצם דרך החיבור.